

PhDr. **Vít Erban**, Ph.D.
tel.: 389 033 524
e-mail: erban@jcu.cz
www: <http://www2.tf.jcu.cz/~erban>

Vybrané problémy z antropologie

Zaměření:

Cyklus přednášek se soustředí na sporná, kontroverzní či trvale otevřená témata kulturní antropologie. Jde tedy o rozšíření a prohloubení znalostí z kulturní antropologie, ale současně o hlubší a důkladnější úvod do její metodologie a tematiky. Cílem je poskytnout inspiraci a pomůcku pro jakékoliv tázání se po podstatě člověka. Kurz je určen zejména pro hlubší zájemce o kulturní antropologii nebo těm, kteří se již s oborem setkali a chtějí si dále rozšířit obzor.

Forma:

přednášky

Tematické okruhy:

JE KULTURA UŽITEČNÝM A EFEKTIVNÍM NÁSTROJEM ADAPTACE?: snaha antropologie o vysvětlení nevysvětlitelného – vyhlídky a meze této snahy; pojem "funkce" a "adaptace" ve funkcionalistické antropologii (např. B. Malinowski) a kulturní ekologii (např. M. Harris); (příklad skrytých sociálních funkcí čarodějnictví u Azandů podle E.E. Evans-Pritcharda) X teorie kultury jako "superorganické" vrstvy reality (A.L. Kroeber); kulturní fatalismus L.A. Whitea (příklad cyklu násilí u Janomamů); kultura jako konfigurace (R. Benedictová) – (příklad "dionýské" a "apolinské" kulturní konfigurace u severoamerických indiánů) X interpretace těchto kultur z hlediska kulturní ekologie (lovecká X zemědělská kulturní strategie); komplementarita adaptivních a maladaptivních tendencí v kultuře jako spor mezi tradicí a inovací; etapy stagnace vs. akcelerace v kulturních dějinách a v moderní civilizaci (R. Dubos, B. Wardová); příklad kulturní adaptace a kulturní konvergence na severoamerických prériích v 16.-17. stol; relativita pojmu "užitečnost", "prospěšnost" a "adaptivita" a dvojí možný výklad kulturních maladaptací (P.J. Richerson – R. Boyd)

V ČEM SPOČÍVÁ ODOLNOST KULTURY VŮČI ZMĚNÁM?: meze lidské schopnosti přizpůsobovat se; vliv a efekt tzv. enkulturační interference (L.A. Kroeber); kulturní integrace jako překážka změny (příklad ustrnulé evoluce písma ve starém Egyptě; příklad sino-japonského písma v podmínkách současné ekonomiky a důvody jeho zachování); vliv kulturní minulosti (příklad pozůstatků kulturní minulosti na severoamerických prériích v politické organizaci, postojích k sexualitě a násilí); efekt tzv. kulturní krystalizace (G. Foster) v podmínkách kulturní změny (příklad iberioamerické kultury 16.-17. stol. a přetrvávající důsledky této krystalizace v kulturních odlišnostech latinské a severní Ameriky); odolnost kultury vůči změnám jako příčina neúspěchu většiny pokusů o zásadní společenskou revoluci (C. Brinton)

LIŠÍ SE JINÉ KULTURY V MÍŘE A POVAZE LOGIKY, RACIONALITY A PRINCÍPECH SYMBOLIKY?: základní antropologická metodologie ve snaze pochopit a porozumět (emický x etický přístup); (příklad náhledu kultury Inuitů z etického hlediska a pokus o interpretaci inuitské lovecké magie z emické perspektivy); antropologický spor o "domorodou racionalitu" ("prelogické myšlení" L. Lévy-Bruhla X "brikoláž" Lévi-Strausse; příklad racionální kauzality v azandském čarodějnictví z emického hlediska podle E.E. Evans-Pritcharda); spor o ne/vědomý účinek symbolů na lidské chování (příklad sociálních funkcí kultu předků ve staré Číně), literárně-teoretická a hlubinně psychologická inspirace tohoto sporu; sociální význam tělesné symboliky (M. Douglasová) při vyjadřování ne/konformity vůči společnosti; univerzální kontrast kultury a přírody (nurture X nature) a jeho rozmanité symbolické projevy (příklad studu z nahoty u "přírodních" národů; po-

rodní rituály jako symboly "denaturace"; projevy v mytologii; "kulinářský trojúhelník" úprav potravy jako univerzální projev opozice kultury a přírody podle C. Lévi-Strausse)

DO JAKÉ MÍRY (A PROČ) SE MOHOU JEDINCI TÉŽE KULTURY LIŠIT?: otázka intakulturní diverzity jako spor o adekvátnost zobecnění v antropologii; otázka vnitřní rozmanitosti preliterárních kultur (R. Redfield a příklad mexických zemědělských komunit; psychologická antropologie a konfiguracionismus X intrakulturní diverzita Omahů podle E. Sapira a Kapauků podle L. Pospíšila); efekt znalosti životních příběhů jednotlivců na vnímání intrakulturní rozmanitosti (R. Flanneryová; C. Lévi-Strauss); pokusy o exaktní měření intrakulturní rozmanitosti pomocí psychologických testů (C. Duboisová, A. Wallace) a jejich překvapivé výsledky; otázka shody pozorovatelného chování a vnitřního prožívání (vztah enkulturatione a socializace - důležitost interiorizace norem a hodnot); otázka svobody jednotlivce v kultuře (E. Fromm; F. Boas) a relativizace západního pojetí svobody z interkulturního hlediska; absence forem vlastnictví u lovecko-sběračských kultur X otázka interiorizace nezištnosti a štedrnosti v psychice jejich jednotlivců (příklad !Kungů); současné pojetí enkulturatione jako nabývání schopnosti tvořivě a pružně reagovat ve složitých sociálních vztazích (mnohočetnost společenských rolí podle R. Lintona) = enkulturatione jako jeden z hlavních zdrojů intrakulturní diverzity a nezbytnost této rozmanitosti pro fungování společnosti

Požadavky k zápočtu:

písemný test základních znalostí a orientace (pojmy, koncepce, směry, osobnosti, díla)

Výběr z doporučené literatury:

- BARRETT, R. A.: *Culture and Conduct: an Excursion in Anthropology*. Wadsworth Publishing Company, Belmont 1990
- BÁRTA, M. – KOVÁŘ, M. a kol.: *Civilizace a dějiny*. Praha: Academia 2013.
- BÁRTA, M. – KOVÁŘ, M. a kol.: *Kolaps a regenerace. Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Praha: Academia, 2011.
- BÁRTA, M. – KOVÁŘ, M. a kol.: *Lidé a dějiny. K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia: 2017.
- BENEDICTOVÁ, R.: *Kulturní vzorce*. Argo, Praha 1999
- ČERMÁKOVÁ, E.: *Krajinami cizích časů: vnímání prostoru a času usazenými a nomádskými kulturami*. Dokořán, Praha 2012.
- DIAMOND, J.: *Kolaps: proč společnosti přežívají či zanikají*. Academia, Praha 2008
- DIAMOND, J.: *Osudy lidských společností*. Kolumbus, Praha 2000
- DIAMOND, J.: *Svět, který skončil včera: co se můžeme naučit od tradičních společností?*. Jan Melvil Publishing 2014
- DIAMOND, J.: *Rozvrat: jak se národy vyrovnávají s krizemi*. Jan Melvil Publishing 2020.
- ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností*. Triton, Praha 2007
- KVĚTINA, P. (a kol.): *Minulost, kterou nikdo nezapsal*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2015
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Myšlení přírodních národů*. Dauphin, Liberec 1996
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Strukturální antropologie I, II*. Argo, Praha 2006, 2007
- LÉVY-BRUHL, L.: *Myšlení člověka primitivního*. Argo, Praha 1999
- LIEBERMAN, D.: *Příběh lidského těla. Evoluce, zdraví a nemoci*. Brno: Jan Melvil Publishing, 2016.
- MITHEN, S.: *Konec doby ledové: dějiny lidstva od r. 20 000 do r. 5 000 př. Kr.* BB art, Brno 2006
- ORTOVÁ, J.: *Kapitoly z kulturní ekologie*. Karolinum, Praha 1999
- OVČÁČKOVÁ, L. (ed.) a kol.: *O původu kultury. Biologické, antropologické a historické koncepce kulturní evoluce*. Praha: Academia 2017
- RAPPORT, N. - OVERING, J.: *Social and Cultural Anthropology: the Key Concepts*. Routledge, New York / London 2004
- RICHERSON, P.: *V genech není všechno: jak kultura změnila evoluci člověka*. Academia, Praha 2012

- ROBBINS, R., H.: *Cultural Anthropology: A Problem-Based Approach*. Thomson Wadsworth 2006
- SOUKUP, V.: *Dějiny antropologie*. Karolinum, Praha 2004
- TAINTER, J. A.: *Kolapsy složitých společností*. Dokořán, Praha 2009
- TOYNBEE, A.: *Studium dějin: úvod*. Práh, Praha 1995
- WELSCH, R. L. - ENDICOTT, K. M.: *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Issues in Cultural Anthropology*. McGraw-Hill, Guilford 2003
- WINTHROP, R. H.: *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology*. Greenwood Press, New York 1991